

jména americké sociologie, čím v tomto období byla tzv. marxistická sociologie a jaký byl vztah jejích představitelů k těm sociologům, kteří marxisty nebyli.

Dalších 800 stran knihy je věnováno výběru textů jednotlivých autorů. Szacki v úvodu k nim rekapituluje, jaké nesnáze vždy vyvolává otázka, koho do antologie zařadit, a koho ne. Píše, že kritéria, jimiž se řídili, nemohla být zcela jednotná. „Snažili jsme se pochopitelně ukázat všechno, co se nám zdálo být trvale hodnotné a aktuální, ale dost často jsme vybrali i texty, které stojí za pozornost pouze proto, že pocházejí od autorů, kteří byli *kdyysi* vlivní nebo jsou charakteristická pro *kdyysi* dominující styly myšlení i intelektuální módy. Šlo přitom o texty *charakteristické* z různých hledisek. Někdy jde o svědectví toho, jaké naděje byly se sociologií spojovány nebo o příklady jejích ideologických vazeb; někdy prostě nejlépe demonstrierají polskou recepci velkých učení světové sociologie, nebo naopak hledání jakési originální polské sociologie; někdy jde o příklady šíře vlivů nějakého jednoho směru nebo jedné filozofie vědy, jindy zase naopak o příklady různorodosti a mnohostrannosti atd. Jinak řečeno, čtenář najde v této antologii od všeho něco“ (s. 118-119).

Text každého autora je uveden biografickými a bibliografickými údaji, stručnou charakteristikou jeho odborných zájmů, v některých případech i krátkým komentářem k otištěným statím či výňatkům z větších děl. Hodnotu

zmíněných údajů ocení každý, kdo se kdykoli zabýval jejich shromažďováním. Zvláště užitečné jsou pro zahraniční pracovníky, kteří se o problematiku vývoje polské sociologie zajímají.

Pro českého sociologa je recenzovaná publikace jednak podnětem k přemýšlení o našich sociologických tradicích, jednak výzvou. Nedávno se u nás v souvislosti s hledáním příčin toho, proč současná česká sociologie nedosahuje takové úrovně jako například sociologie polská, objevil i názor, že před druhou světovou válkou byla česká sociologie poměrně dobře vyvinutou disciplínou, že tradice české sociologie byla větší než v Polsku a že tudíž tato minulost naší sociologie nepatří mezi historicky zakořeněné vnitřní překážky jejího současného vývoje. Miní-li se tradicí dřívější výsledky vědecké práce, jejích mezinárodní ohlas a vliv, institucionalizace oboru a péče věnovaná vzdělávání i výchově nových sociologů, pak si dovoluji tvrdit, že z těchto hledisek česká sociologie bohužel nikdy v minulosti úrovně sociologie polské nedosahovala, přičemž právě recenzovaná publikace je toho přesvědčivou ilustrací. Jistě by bylo zajímavé a užitečné zabývat se příčinami této skutečnosti. A za výzvu považuji *Sto let polské sociologie* proto, že by mělo být naší ctižádostí disponovat podobným nástinem dějin české sociologie, jaký o polské sociologii napsal Szacki, a pokusit se i o sestavení obdobné čítanky z textů našich sociologů.

Jan Sedláček

Jiří Šubrt: Civilizační teorie Norberta Eliase

Praha, Karolinum (Acta Universitatis Carolinae) 1996, 106 s., angl. resumé.

Ani v nejmenším nepochybují o smyslu prací, které třídí, systematizují, reprodukují i funkčně redukují určitý málo dostupný a vědecky relevantní materiál, aniž k němu přidávají něco podstatně vědecky objevného. Sám fakt systematizace a kvalitní reprodukce vždycky byl a zůstává hoden pozitivního ocenění. Práce tohoto typu – v době informační exploze zejména – se vydávají všude na světě, někdy proto, aby informační explozi redukovaly, jindy, aby jí poněkud paradoxně přidaly na objemu. V tomto smyslu a v tomto kontextu je práce mladého

pražského sociologa *Jiřího Šubrt*a o autorovi světového vřhlu, u nás však poměrně málo známém – německém sociologovi *Norbertu Eliasovi* jistě přínosná a může splnit některé základní didaktické (informační, bibliografické, biografické) funkce.

Jde o práci, která svědčí o tom, že mladý a snad právě proto také nesporně zdravě ambiciózní autor své bohužel poněkud málo ambiciózně zúžené téma – totiž informovat českou zainteresovanou veřejnost o zajímavých autorovi – suverénně zvládl. Text dokládá jednoznačně, že se v materiálu (poměrně obsáhlém, nikoliv však olbřímím) dobře orientuje, že některé základní kontexty (zejména historické) plně respektuje, že skvěle pracuje téměř vy-

hradně s literaturou zahraniční (dominantně německou), že dokáže psát čtivě a přehledně atd.

Na druhé straně nemohu zatajit, že doba, kdy naprostou absenci překladové, ale i originální literatury bylo nutné kompenzovat „kritickými“ přehledy, prostě minula. Eliase si lze dnes přečíst v originále, případně v jiných jazykových verzích lze dokonce předpokládat, že výběr z Eliasových statí vyjde česky. Proto bych se studii právě o Eliasovi spojoval přání a naděje nepoměrně větší, než jaká naplňuje práce Šubrtova.

Elias je jedním z několika „osamělých běžců“ moderní sociologie (vedle třeba Gellnera či Baumana, s nimiž sdílí dokonce podobný typ biografie), je osamělý svým rozchodem s podstatnou částí tradiční sociologie i svou distancí od sociologie vlastní doby, kterou vlní zejména z „the retreat into the present“. Je pozoruhodný, jak ukazuje Johann Arnason, tím, že jeho „figurační sociologie je kontraparadigma“ – je „beyond Marx“, „beyond Durkheim“, je antiredukcionistická, je protifunkcionalistická, je protistrukturalistická, svým konceptem *homo clausus* je antiindividualistická (ale i trochu antiweberiánská) atd. (J. Arnason, „Figurational Sociology as a Counter-Paradigm“, in *Theory, Culture and Society* vol. 4, no. 2-3). Podle Kilminstera („Introduction to Elias“, tamtéž) je pozoruhodným pokusem o spojení historické sociologie a psychoanalýzy (což u Šubrtů takto výrazně nevznívá, ač motiv je samozřejmě přítomen), ale co především – Elias je svrchovaně přítomen v současném *postmoderním diskursu* svým „tradicionalismem“: podle Stjepana G. Mestroviče (*The Barbarian Temperament: Toward a Postmodern Critical Theory*, London-New York, Routledge 1993) je Elias „vinobraním 19. století“, je vyjádřením „dokonale německé romantické ideje“.

Netvrdím, že v Šubrtově práci tyto otázky nejsou *nějak implicitě* přítomny, jsou však přítomny jako absolutně nezúčastněná reprodukce cizí koncepce, k níž jsou přiložena kritická vyjádření jiných. A i to se děje spíše jaksi kvůli slušnosti či snad jako doklad autorovy akribie, vždycky kdesi na konci textu. Tak první vstup jiného autora než Eliase lze zaznamenat až někde kolem strany šedesáté: v souvislosti s výkladem Eliasova pojetí sociálního času se od-

kazuje na dnes již klasický výklad Sorokinův a Mertonův (pomineme-li standardní upomínky na Durkheima či Maxe Webera na jiných místech, které mají orientační komparativní hodnotu). Zdá se tak, *jako by se eliasovské téma autora vlastně ani netýkalo!* Elias je Šubrtovi záminkou k reprodukci v situaci aktuálního informačního vakuu, nic více, nic méně. Na samém závěru Šubrt konstatuje, že „správně položená otázka je mnohdy důležitější než odpověď“ a že „hodnotu Eliasových odpovědí prověří čas a badatelská práce“. Ale dnes přece v Eliasovi naprosto nejde o to, zda „měl, či neměl pravdu“ ve své základní (empirické a historické) argumentaci či v teoretické ose své argumentace (tak jako o to nejde při úvahách o weberovské interpretaci vzniku kapitalismu), ale především o to, zda naše doba je oním „antiprocesem“, decivilizací, návratem barbarství atd.: prostě absentuje základní rozměr, který Eliase řadí do naší doby, k našim problémům a mezi naše témata jako autora, který má co říci. Odpovědi na Eliasovy otázky se totiž neustále hledají, byť většinou mimo přímý „eliasovský diskurs“, ačkoliv většinou se na něho odkazuje. O čem jiném je celá turnerovská „sociologie těla“, o čem jiném jsou baumanovské úvahy o „postmoderní etice“ (Bauman na Eliase v *Postmodern Ethics* ostatně výslovně odkazuje), o čem jiném je bachtinovská diskuse o naší době jako čase „karnevalové kultury“, ale o čem jiném je taky třeba spor o „spontánní řád“ (srv. A. Bogner, „The Structure of Social processes: A Commentary on the Sociology of Norbert Elias“, in *British Journal of Sociology*, vol. 20, no. 3, 1986) než o explicitě eliasovských tématech – pojednaných jinak, v jiných kontextech a s návrhem nezřídka jiných odpovědí. Zybertowicz zasazuje Eliase dokonce do kontextu sporů o vztah moci a poznání – a on tam skutečně Elias patří. Tyto souvislosti ovšem Šubrt pomijí zcela, ač – předpokládám – nemůže o nich nevědět.

Chci samozřejmě konstatovat všechno pozitivní, co v Šubrtově práci je – dobrou a nezkrslující reprodukci, kultivovaný (až na drobné výjimky) jazyk, vtipné členění textu, logiku výkladu, která ač podřízena logice procesu tvorby, respektuje vnitřní složitost teorie (od civilizace mravů k figurační sociologii) atd. Knížka je členěna do pěti kapitol. První reka-

pituluje Eliasův život, Šubrt nachází řadu zajímavých faktických údajů, informuje nás – zajímavě a bez senzacechtivosti – třeba o Eliasových jazykových potížích při emigraci do Anglie, zejména však o příčinách Eliasovy pozdní, „odložené“ kariéry – Elias do sociologického povědomí vstupuje v době, kdy je mu více než pětadesát let, ale taky o tom, proč podstoupil psychoanalytickou proceduru atd. Další kapitoly sledují logiku vývoje Eliasovy koncepce, tedy – v kapitole druhé jde o „civilizační proces“, o Eliasovo téma klíčové (od kurtózie k civilizaci, proměny chování, intimita, sociogeneze západní civilizace atd.), v třetí o některá „podstatná partikulária“ (v Šubrtově dikci o „velká témata Eliasovy pozdní badatelské periody, tedy o sport, čas, umírání a národní habitus), ve čtvrté o (nepřesvědčivý) výklad Eliasovy obecné sociologické teorie – „figurační sociologie“ a v poslední pak zejména o některé kritické reakce na Eliase. Ačkoliv, jak řečeno, Elias je dnes implicitně všudypřítomný, Šubrt se omezuje na námitky kulturně antropologické a na jistě zásadní a explicitní, ale nikoliv jedinou polemiku Duerrovu (*Der Mythos vom Zivilisationsprozess*), takže – škoda nevyužitě šance.

Co ale chybí po mém soudu zásadně, je vyústění celé reprodukce do *faktického tázání*, nikoliv do *tázání verbálního*. A zase – nejde o tázání pouze nad Eliase, ale nad „civilizační mravy“: spor o postmodernu je taky sporem o Eliase, to přece nemůže chybět! Nejsem odborníkem „na Eliase“, ale tolik vím, že právě diskuse o „postmoderním těle“ (Bryan Turner, Zygmunt Bauman, Mike Featherstone aj.) je (implicitním) sporem o to, nakolik je Eliasova koncepce zjemňování mravů adekvátní naší době. Mestrovič například ukazuje, jak Elias pomínil pro naši dobu tak významný fenomén, jako je hluk (o němž ale věděl třeba již Schopenhauer v první polovině minulého století velice dobře): Elias ví, kdy a kde *nemáme hluchet* – ale jak to, že jsme civilizovaní a přesto hluchíme tak strašně, že o tom ani nevíme? Má pravdu Elias, Baudrillard či Veblen, pokud jde o roli sportu – nikoliv v antice, ale dnes, tady, ve střední Evropě? Jak je tomu s problémem svobody v naší pozdní době? Je-li proces civilizace procesem internalizace tlaku, kolik svobody a kolik tlaku je přípustno, abychom byli

stále ještě svobodní, ale nikoliv necivilizovaní... atd. atd. Ani motivy psychoanalytické nejsou dotaženy – proč civilizace „musí vést k nespokojenosti“? Tak se přece ptal Freud v roce 1930, ale jak se ptáme dnes, v době konzumního svádění my? Ostatně kapitoly, které se týkají sexuality (Baudrillard přece překrásně ukazuje, jak erotický model svádění překračuje sféru erotiky a prostupuje celý náš život, implícite jej téměř celý erotizuje atd.), mě u Šubrtu naprosto nepřesvědčují – jako by snad ani nechodil po ulicích, nejezdil metrem a nepatřil k té nejmladší a nejperspektivnější generaci sociologů. Jestliže je deintimizovaná erotika a sexualita něčím „mravně náročnějším“, pak čím, jak, kde, ve vztahu ke komu a k čemu?

Prostě chybí mi jednoduchá konceptualizace reálných otázek, které jsou v Eliasevi a kolem Eliase přítomny, ale v Šubrtově práci jsou zamlženy akademismem, který tématu naprosto nesluší a nesvědčí. Uvažme, že Šubrt spolu s Eliaselem otevírá témata tak závažná a atraktivní, jako jsou proměny chování v intimní sféře, agresivita, role sportu (sic!) ve společnosti, sociálního času, umírání, národního habitu, odpovědnosti sociologa... K těm tématům se kromě reprodukce nedozvíme téměř nic, ale monografie o komkoliv by prostou reprodukcí být snad neměla. Za naprosto scestné pak pokládám programové (?) ignorování toho, že i v české kotlině se někteří sociologové i nesciologové eliasovská témata – tu dobře, tu méně dobře – pokusili uchopit, třebaš Možný v *Moderní rodině* téma umírání (o Haškovcové nemluvě), Linhart téma sportu (sic dobově příliš poplatně, ale přece), téma angažovanosti a odpovědnosti *intelektuála*, ergo *taky sociologa* je v Čechách dokonce mediálním tématem – a zde ani zmínka.

Doposud čtenář četl ani ne tak recenzi psanou na vydanou knihu, ale kritickou část recenzního posudku, který jsem práci vystavil pro nakladatelství Karolinum. Autor opravil zjevné chyby, některé termíny, které mají české ekvivalenty, vybalil aspoň uvozovkami (proti rovnováze trvá na „balanci“, budiž) – a tím to skončilo. Svou optiku autorovi naprosto nevnučuji, pokládám však za věc elementární slůvnosti recenzentovi sdělit, jak autor s posudkem naloží: jinak se ptám po smyslu recenzního řízení. Po smyslu knih, jako je nedotažená mo-